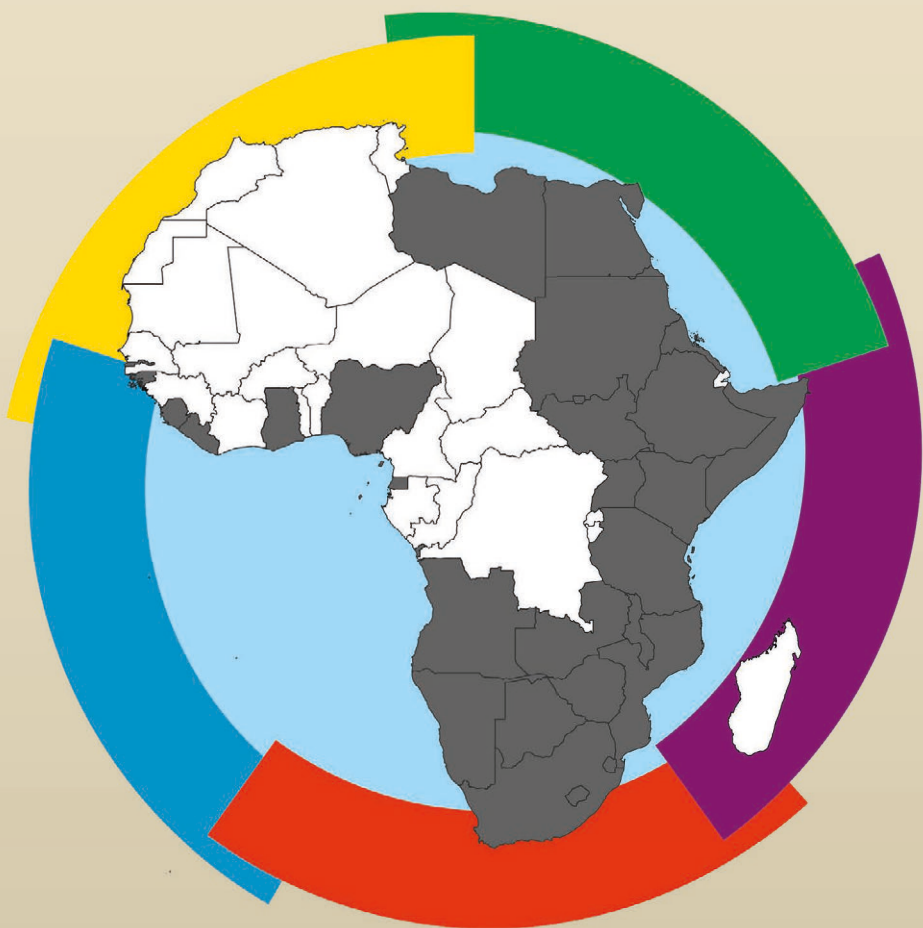

BRUCKER BALÁZS – KRUZSLICZ PÉTER
(szerk.)

FRANKOFÓN

AFRIKA

SZTE Frankofón Egyetemi Központ

2022

BRUCKER BALÁZS – KRUZSLICZ PÉTER
(szerk.)

FRANKOFÓN AFRIKA

BRUCKER BALÁZS – KRUZSLICZ PÉTER
(szerk.)

FRANKOFÓN AFRIKA

SZTE Frankofón Egyetemi Központ
2022

Borítóterv és térképvázlat:
Szabó Tamás KRTK Regionális Kutatások Intézete

Lektor:
Prof. Dr. J. Nagy László

ISBN 978-963-306-926-4

Kiadja:
Szegedi Tudományegyetem
Frankofón Egyetemi Központ

Nyomdai kivitelezés:
Innovariant Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Drágán György
www.innovariant.hu

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	7
Kruzslicz Péter Frankofónia: a többoldalú nemzetközi együttműködés különleges formája	9
J. Nagy László Francia Afrika a gyarmatoktól a független államok megalakulásáig	23

TÖBBOLDALÚ EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

Ferwagner Ákos Az Észak–Dél probléma lecsapódása a Földközi-tenger térségében: az Unió a Mediterráneumért	47
Türke András István A CEDEAO (Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége) a nyugat-afrikai integrációs törekvések tükrében	69
Kruzslicz Péter OHADA: az üzleti jog egységesítésének regionális szervezete	85
J. Nagy László A Magreb együttműködés: próbálkozások és kudarcok	97

ORSZÁGOK ÉS TÉRSÉGEK

Pritz Helga A nemzet születésének algériai útja	117
Ferwagner Ákos Marokkó, a sokszínűség hazája	147
Brucker Balázs Tunézia, az észak-afrikai „bezzegország” demokratizálódásának rögzös útja	193
Bene Krisztián A sivatag, a szegénység és a terrorizmus szorításában. Száhel és Közép-Afrika: Mauritánia, Mali, Niger, Csád, Burkina Faso, Közép-afrikai Köztársaság	231

Türke András István	
Az afrikai Nagy-tavak térségének frankofón államai	
Ruanda, Burundi és a Kongói Demokratikus Köztársaság	263
Ferwagner Ákos	
Az atlanti parti frankofón sáv Szenegáltól Gabonig:	
francia hátsó udvar?	297
Brucker Balázs	
Pár csepp frankofónia az Indiai-óceán partvidékén: Dzsibuti,	
Madagaszkár, Comore-szigetek, Mauritius és Seychelles-szigetek	337
Brucker Balázs	
Franciaország afrikai régiói és megyéi: Réunion és Mayotte	385

KÉTOLDALÚ KAPCSOLATOK

Garadnai Zoltán	
Franciaország és az afrikai frankofón országok kapcsolata	
a gyarmatosítás időszakától napjainkig	413
Szűcs Anita	
A „Belgique de papa” narratívától a partnerségig	
– Belgium együttműködése a frankofón Afrikával.	461
J. Nagy László	
Afrika és az Európai Unió	487
Ugródsy Márton	
A térség, amely csak Kína miatt fontos: az Egyesült Államok	
és frankofón Afrika kapcsolatai	499
Lengyel Gábor	
Oroszország Afrikában – szovjet örökség vagy a	
21. századi nagyhatalmi versengés színtere	515
Szunomár Ágnes és Buda Gergely	
Kína és frankofón Afrika kapcsolatai: politikai	
és/vagy gazdasági mozgatórugók	535
Marsai Viktor	
Csodás barátságok kezdete – frankofón Afrika és	
Magyarország kapcsolatai a globalizált világban	555
Függelék	568
Tárgy- és névmutató	569

OHADA: AZ ÜZLETI JOG EGYSÉGESÍTÉSÉNEK REGIONÁLIS SZERVEZETE

A függetlenségüket kivívó afrikai államok számára az egyik meghatározó döntés az volt, hogy végül a gyarmati határok megtartása mellett alapítottak „nyugati” mintára szuverén nemzetállamokat vagy egy nagyobb egységet hozzanak létre a kontinensen. Mint tudjuk, olyan meghatározó személyiségek befolyása nyomán, mint a frankofón Afrika kajmánjaként küzdő Houphouët-Boigny az előbbi megoldás valósult meg háromnegyed század után is, fenntartva a berlini konferencia mesterséges határait.

A függetlenség elnyerésének időszakában azonban ez a döntés korántsem volt ennyire egyértelmű. Számos, újonnan hatalomra kerülő államférfi támogatta a pánafrikai eszmét. Egy föderatív Afrikában hitt a függetlenségét az elsők között kivívó Ghána elnöke, Kwame Nkruma, aki éppen ezért választotta újonnan létrejövő hazája nevének a valaha volt legnagyobb afrikai birodalom jól csengő nevét. De támogatta a föderatív Afrika gondolatát Léopold Sédar Senghor is. Utóbbi ennek szellemében ugyan nagyon rövid időre a gyakorlati megvalósítására is kísérletet tett, létrehozva az akkori néven Francia Szudánnal közös Malit. A kalandnak a Modibo Keita elnökkel való összetűzés vetett véget: utóbbi kíséretével páncélozott vonaton volt kénytelen elhagyni Dakart, és vitte magával Bamakóba a középkor egy másik nagy afrikai birodalmát megidézõ, mitikus Mali nevet.

Az Afrikai Szervezet, majd késõbbi nevéen Afrikai Unió vitte végül tovább a pánafrikai együttmûködés eszméjét a föderatív terveket feledve, az államok közötti együttmûködés a 20. század második felétõl hagyományosnak mondható modelljét követve. A gyarmatosítóktól örökölt határok között létrejött afrikai államok, és különösen azok államfõinek biztosít keretet e nemzetközi szervezet az együttmûködésre sokszor még inkább az esetleges politikai ellentétek, összetûzések rendezésére.

A pánafrikai eszme azonban, amely tehát a 60-as években valós együttmûködési elképzelések számára biztosított elméleti tõkét, nem halt ki a kontinensen, és segíti, hogy bizonyos országok, bizonyos ügyekben könnyebben jussanak közös nevezõre az együttmûködések sokszor egyébként bonyolultnak látszó egyenleteit leegyszerûsítendõ. A nemzeti határok mélyen gyökerezõ történeti elõzmények hiányában nem gördítenek kikezdehetetlen akadályt az ilyen együttmûködések elé.

Egy másik szintén meghatározó és még inkább hûsbavágó kérdés, amelyre már nem feltétlenül lehet ideológiai alapon választ adni, ahogy ezt a térség több állama a saját bőrén tapasztalta meg, a gazdasági fejlõdés útjának megválasztása volt. Ahogyan a

¹ egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem ÁJTK Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézete; adminisztratív igazgató, SZTE Frankofón Egyetemi Központ

Tunézia függetlenségéért vívott harca során tizennégy évet börtönben, kényszer-kitelepítésben, házi őrizetben töltő Habib Burgiba fogalmazott már elnökként: a függetlenségért vívott küzdelem kis küzdelem, nagy küzdelmet a gazdasági felemelkedésért kell vívnunk.

A kétpólusú világban a politikai és nemzetközi kérdésekben gyakran igen jártas afrikai vezetők első nemzedékének tagjai közül kevesen tudtak eligazodni a gazdasági fejlesztés összetett ügyei közt, és ez a második nemzedék képviselői között sem alakult másként. Olykor a szocialista tervgazdaság rögzös útját járták az államok, máskor a liberalizmus teljes és állami intézkedések nélküli nyitásával szabadították a külső erőket ásványkincsekben, mezőgazdasági adottságokban és ugyan képzetlen, de tettekre kész munkaerőben bővelkedő országaikra. Gyakran születtek látványos, sokszor ideológiai alapú döntések, amelyek megannyiszor jobb esetben látszat-eredményekre, rosszabb esetben akár tragikus eredménytelenségre vezettek. Egy tényező azonban egyértelmű volt: nem csupán a gyarmati múlt, hanem az általános tőkehiány miatt is, önállóan ezek az országok nem lesznek képesek a gazdasági növekedésre.

Márpedig a gazdasági növekedés több mint szükséges, mondhatni élet-halál kérdés a térségben. A nemzetközi statisztikák minden további elemzés nélkül is igazolják, hogy a térség rendkívül elmaradott szinte minden tekintetben. Ahogyan az is kiderül ezekből a dokumentumokból, hogy adottságaik és képességeik alapján ezek az országok sokkal jobb teljesítményre és összehasonlíthatatlanul szebb eredményekre lehetnének méltán büszkék, ha ezek elérésében jónéhány tényező nem akadályozná őket.

E tényezők egyikének kezelésére jött létre az OHADA néven ismert szervezet a fent említett, regionális együttműködésre való nyitottság a térségben nagyon is jellegzetes szellemiségének jegyében. Az újonnan létrejött afrikai államok jogrendszerei ugyanis amennyire változatos képet mutattak, annyira bizonyultak alkalmatlannak a külföldi befektetések odavonzására és a kereskedelmi kapcsolatok kiépítésére.²

Az afrikai népek egyébként a fennmaradt hagyományok alapján összetettnek tekinthető jogi kultúráját elsősorban a szokásjog határozta meg, amely azonban nyilvánvalóan alkalmatlan a modernitás társadalmi és különösen üzleti viszonyainak szabályozására. Az afrikai jogszokások, különösen a családjog, az öröklési jog vagy a földhasználattal, földműveléssel kapcsolatos szabályokból álltak egybe. Alkalmazásuk pedig az örökletes vezetők feladata volt.

Elsősorban a partmenti államokban azonban a gyarmatosító Franciaország jogrendszere is komoly befolyást gyakorolt már a 18. század végétől. Magánjogi szempontból mindenekelőtt a napóleoni kódex, a Code civil alkalmazását kell említeni, amelynek azonban személyi hatálya sokáig csak a francia állampolgárokra terjedt ki, továbbá a gyarmatokon a helyi szokásokkal vegyes – az ország szokásai szerinti – alkalmazása terjedt el.

A függetlenségüket elnyerő korábbi gyarmatok ezt követően vagy a francia törvénykönyvek továbbalkalmazása mellett döntöttek, vagy új szabályokat igyekeztek elfogadni immár a polgárok közötti jogegyenlőség nevében. Érdekes kezdeményezésekre is akadt

² Ndzuenu, Alexis: *Le système OHADA et l'intégration juridique en Afrique*, doktori értekezés, Toulouse I Egyetem, 2022, p. 11. és köv.

példa, amikor például a Kongói Demokratikus Köztársaságba a Legfelsőbb Bíróság bevonásával igyekeztek a szokásjogi normákat kodifikálni. Ezek a kezdeményezések azonban a jogszokások nagy száma és szerteágazó normatív tartalma miatt rendszerint kudarcra voltak ítélve, legfeljebb meghatározott részterületeken járhattak sikerrel.³ A szokásjog azonban kétségtelenül továbbél, a helyi viszonyokat elsősorban a kevésbé fejlett vidékeken továbbra is meghatározzák, de gyakran azokat a városiasodó lakosság körében is tovább alkalmazzák a mindeközben szintén a nagyvárosokba költöző, de az eredeti falvaik szerinti illetékességüket megőrző hagyományos vezetők.⁴

Égészen nyilvánvaló, hogy ezek a szabályok vagy akár a gyarmatosítótól örökölt kereskedelmi jogi normák nem voltak alkalmasak a gazdasági fejlődés megfelelő támogatására, ennek érdekében a már fent hivatkozott, nemzetközi együttműködésre nyitott környezetben egy egységes és jól alkalmazható joganyag kidolgozásának szükségessége egyértelmű. Nem véletlen persze az sem, hogy a szervezet létrejötté már a kétpólusú világ végét követő időszakra esett.

Az Organisation pour l'Harmonisation en Afrique du Droit des Affaires (OHADA), azaz magyarul az üzleti jog afrikai harmonizációjának nemzetközi szervezetét létrehozó szerződést 1993-ban írták alá Port Louis-ban. Ahogy a fentiek alapján már kiderülhetett, és magának a szervezetnek a neve is mutatja egy regionális nemzetközi szervezetről van szó, amelynek célja, hogy egységes és kiszámítható jogi keret adjon a kereskedelmi és üzleti jog területén, így támogatva a térség gazdasági fejlődését.

Vitathatatlan a tőkehiányos térségben a közvetlen befektetések különleges és jelentős gazdasági szerepe. Ahogyan egyértelmű az is, hogy a nemzetközi kereskedelembe való bekapcsolódás elkerülhetetlen a térség egyébként sok szempontból (nyersanyagok, mezőgazdasági termékek) gazdag államai számára. Az alapító szerződés megkötésének dátuma pedig önmagáért beszél.

Nem csupán azt az általános nemzetközi eufóriát kell említeni ennek kapcsán, amely a kétpólusú világ végével bekövetkezett, mert bár a történelem nem ért véget, az afrikai államok számára immár nem volt lehetséges a táborváltás esetleges politikai, társadalmi vagy éppen gazdasági nehézségeik varázsütésszerű megszüntetésére. Hanem emellett az időszakra vonatkozóan az is hangsúlyozandó, hogy azt az Egyesült Államok vezette általános nemzetközi kereskedelmi liberalizáció jellemezte.

A nemzetközi eufória más térségekben – természetesen egészen eltérő módon – szintén jelentős együttműködések vagy a már meglévő együttműködések gyökeres átalakítását, fejlesztését vonta maga után, elegendő Európából a Maastrichti Szerződés aláírását említeni. A kereskedelmi liberalizáció pedig világszerte arra készítette az országokat, hogy mivel a tendencia egyértelműen visszafordíthatatlan – és mintegy negyedszázadig ez valóban így is volt – annak ne elszenvedői, hanem amennyire lehet nyertesei legyenek.

3 Teppi Kolloko, Fidele: *Droit et pratique de Common Law à l'épreuve du droit OHADA*, Ohadata D-06-56, www.ohada.com/doctrine/article/792

4 Cistac, Gilles: L'intégration juridique dans „tous” ses états: SADC et Ohada, in *The harmonization of Commercial Law in Africa and its Advantage for Chinese Investments in Africa*, University of Macau, 2008, p. 128.

Itt érdemes megjegyezni, hogy ez igen különös helyzethez vezetett az afrikai államok és Európa viszonyában is. A két térséget ugyanis a hetvenes évek közepétől az úgynevezett ACP-országokkal kötött együttműködési szerződés, a több körben újratárgyált Loméi Megállapodás (Lomé I. – Lomé IV.) kapcsolata össze a nemzetközi kereskedelem kapcsán is. E helyzet, amely egyes szerzők szerint az afrikai államok számára sem volt hosszú távon és egyértelműen kedvező, egészen nyilvánvaló módon sértette az Amerikai Egyesült Államok érdekeit, utóbbi államot arra késztetve, hogy azt a Nemzetközi Kereskedelmi Világszervezet előtt minden lehetséges módon támadja.⁵

Mindent összevetve tehát a térség akarva-akaratlanul nyitni próbált a világereskedelem és különösen a közvetlen befektetések felé. E nyitást azonban nagyban akadályozta az Afrikát akkor még általánosan jellemző jogbizonytalanság. Ennek kapcsán, bár felesleges az érvet túlhangsúlyozni, szükséges kitérni arra is, hogy a függetlenségük elnyerése után tapasztalt évtizedes bizonytalanság (az államcsínyek száma a térségben világszerte), továbbá egy meglehetősen opportunistáknak tekinthető hatalmi elit megerősödése szintén nem segítette a jog uralmát. A helyzet persze ennél sok állam esetében jóval árnyaltabb, bár nyilvánvaló, hogy az európai államok demokratikus működéséhez hasonló alkotmányos rend nehezen terjed el a térségben, a fejlődésnek azért számos jele látható. Továbbá hangsúlyozandó, hogy a tárgyalásra való nyitottság egyre inkább jellemzi a korábban sokszor attól ideológiai alapokon elzárkózó afrikai állami vezetők politikai mozgását.

Mégis a befektetők, kereskedelmi partnerek jól érezhető aggodalmaira válaszul már viszonylag korán, a liberális kereskedelmi világrend győzelmekor, létrejött ez a regionális nemzetközi szervezet. Hiszen ekkor vált az is nyilvánvalóvá, hogy a kapitalizmus lesz az egyetlen járható út, még ha annak szabályozása állami eszközökkel társadalmi célok mentén azért továbbra is lehetséges. Az OHADA pedig az elmúlt harminc évben meglehetősen termékenynek bizonyult.

Ahhoz, hogy ezek az eredmények valóban megmutatkozzanak az alapítást követően még vagy másfél évtizedet kellett várni. Az OHADA – ahogy a fentiekből is kiderült – nagyon sok szempontból várakozásteli és támogató környezetbe született, ugyanakkor talán túl korai volt a születése ahhoz, hogy valóban beváltsa a hozzá fűzött reményeket. Tetszhalott jellege egyrészt a tagállamok között a befektetésekért zajló verseny, másrészt a térséget mindig is jellemző súlyos gazdasági és persze politikai nehézségekkel indokolható.

Az alapítás után 15 évvel azonban, 2008-ban, Québec-ben a szerződés egy átfogó felülvizsgálaton esett át. Ennek eredményeként írták alá egészen pontosan 2008. október 17-én a szerződő államok az Üzleti jog afrikai harmonizációjáról szóló szerződést (*Traité relatif à l'harmonisation de droit des affaires en Afrique*). Ahogyan az alapító szerződés kapcsán a dátumnak, ezen átfogó felülvizsgálat esetén a helyszínnek van különös jelentősége.

⁵ Mouloul, Alhousseini: *Comprendre l'OHADA*, Presses de la Nouvelle Imprimerie du Niger, Niamey, 2000, p. 64. és köv.

A francia nyelvet beszélő országokat tömörítő Frankofónia Nemzetközi Szervezetének egyik alapítója, és méreteihez, lakosságszámához képest legjelentősebb támogatója, továbbá töretlenül lelkes építője a kanadai Québec Tartomány. Ugyan a frankofón országok nemzetközi együttműködésének formalizálódásánál még elsősorban az a tény különösen érdekeltté a függetlenségét ugyan népszavazáson egyelőre kivívni nem kívánó, mégis annak gondolatát folyamatosan napirenden tartó kanadai tartományt, hogy ezáltal önállóan jelenhet meg nemzetközi szinten, a 2000-es években már ezt a jelenlétet egyértelműen nem csupán otthoni politikai üzenetként, vagy nemzetközi politikai jelenlétének hangsúlyozására kívánta felhasználni. Québec egyre világosan felismerte a frankofón, elsősorban afrikai országokkal való együttműködés gazdasági hasznát is, és mindent megtesz azért, hogy ebből minél jobban hasznot tudjon húzni.

Eközben már a hitelezési és később gazdasági világválság kirobbanásának évében egyértelmű tapasztalat, hogy a kilencvenes évekkel ellentétben a külföldi befektetések lassulnak az afrikai kontinens irányába. Bár abszolút érteken továbbra is nő a közvetlen befektetések mértéke, a növekedése üteme elmaradt a korábbiaktól. Így ismét fontossá váltak azok az intézkedések, amelyek megtételével viszonylag egyszerűen növelhető a befektetési kedv és a kereskedelmi forgalom.

A jogbiztonság megteremtése az üzleti, kereskedelmi jog területén tehát az eredeti szándék szerint és az azt megalapozó szellemben, de mintegy másfél évtizedes késéssel vette kezdetét, hogy aztán meg hozza a fentebb már említett eredményeket. A szervezetben részt vevő 17 államban egy kivétellel a francia a hivatalos nyelv, így az OHADA frankofón szervezetnek tekinthető. Mindazonáltal teljes nyitottságot mutat, hivatalos munkanyelvének tekinti a francia mellett az angolt, a portugált és a spanyolt is, még ha a dokumentumok többsége franciául is keletkezik, és sok esetben hiányzik azok hivatalos fordítása.

A szervezet tagjai ábécérendben: Benin, Bissau-Guinea, Burkina Faso, Comore-szigetek, Csád, Egyenlítői Guinea, Elefántcsontpart, Gabon, Guinea, Kamerun, Kongó, Kongói Demokratikus Köztársaság, Közép-Afrikai Köztársaság, Mali, Niger, Szenegál és Togo.

A jogegységesítéssel foglalkozó szervezeten belül egyébként nem csupán és nem is annyira a francia nyelv az uralkodó, mint inkább a francia üzleti jog.⁶ Ez adja sokak szerint a szervezet valódi frankofón jellegét, és biztosít sokszor aprónak tűnő, de mégis néha fontos előnyt azon országok befektetői, kereskedői számára, amelyekből e jogi hagyományok származnak, és azok ismerete és alkalmazása jóval rutinszerűbb. Ez egyébként az elsődleges kritika is a szervezettel szemben, és egyúttal hivatkozási alap olyan, egyébként a befektetés és kereskedelem szempontjából a térségben nagyon is jelentős államok számára, amelyek nem kívánnak belépni a szervezetbe, illetve bizonyos országok esetében emiatt húzódott hosszú évekig a csatlakozási folyamat. Utóbbiak közül kiemelendő a Kongói Demokratikus Köztársaság esete. Az egykor II. Leopold magántulajdonaként, majd belga gyarmatként működő hatalmas országot öt évig húzta a

6 Tiger, Philippe: *Le droit des affaires en Afrique*, Que sais-je, harmadik kiadás, PUF, Párizs, 2008, p. 42.

csatlakozást arra hivatkozva, hogy a belga hagyományokon nyugvó üzleti joga nehézségeket okozhat a francia alapú egységes aktusok átvétele során.

A szervezet munkájában a jogtechnikai küldetés egyértelműen hangsúlyos. Jóllehet létrehozatala a fentiek szerinti politikai okokra vezethető vissza, és működési során is sokszor politikai szempontok játszanak meghatározó szerepet. Mégis a gazdasági fejlődésnek a jog eszközével való elősegítése elsősorban technikai feladat. A cél a jogbiztonság megteremtése, a széttagoaltság elleni fellépés, valamint természetesen a külföldi befektetők védelme. Ez lenne az alapvető jogi feltétele egy jól működő magánszféra megteremtésének, ahol az üzleti világ kiszámíthatóan működhet, ezáltal pedig nem csupán a már említett közvetlen külföldi befektetések mértéke növekedhet, hanem a térségen belüli államközi kereskedelem is fellendíthető. Utóbbi komoly hiányosság a külkereskedelmüket még több mint hatvan évvel a függetlenségük elnyerését követően is a volt gyarmattartó felé megvalósító államok esetében. Egészen könnyen belátható ugyanis, hogy a kevésbé eltérő fejlettségű és egyébként földrajzilag is közelebbi területek között kereskedelem lényegesen előnyösebb a számukra.

Technikailag a fenti célok egyrészt a jogharmonizáció eszközével valósíthatók meg, amennyiben egységes és jól átlátható kereskedelmi és üzleti jogi szabályozás alakítható így ki a térségben. Másrészt viszont a jogbiztonság megalapozása szempontjából szintén fontos, hogy ezeket az egységes aktusokkal elfogadott normákat kiszámíthatóan alkalmazzák, ez előbbi statikus mellett ezen dinamikus feltétel megteremtését szolgálja az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó tevékenysége a szervezetnek, amely tehát egy kiszámítható és hatékony jogszolgáltatás kialakításán is dolgozik.

A jogharmonizáció gigászi munka akár formai szempontok, a terület nagysága alapján, akár tartalmi, anyagi jogi okokból is az egészen eltérő szabályok és a még inkább szerteágazó alkalmazási gyakorlatuk miatt. A munka sikerét mutatja, hogy a szervezetben tagságot létesítő tizenhét ország mellett további afrikai frankofón országok és a karib-tengeri térség államai is érdeklődnek jelenleg is a szervezethez való csatlakozás iránt.

Közelebbről vizsgálva az OHADA tevékenységi köre négy nagy küldetésben foglalható össze: (i) közös szabályok megalkotása (jogegységesítés, jogharmonizáció), (ii) a jogásztársadalom, különösen az igazságszolgáltatásban dolgozók képzése (jogászképzés), (iii) hatékony igazságszolgáltatási rendszerek, megoldások népszerűsítése (igazságszolgáltatási reform), (iv) a vitarendezés gyors és hatékony módjainak elterjesztése (választott bíróság, alternatív vitarendezés).

A legnagyobb nehézséget az jelenti, hogy az egyes szerződések tagállamok általi jóváhagyása – amelyre azért van szükség, mert az OHADA hagyományos értelemben vett nemzetközi szervezatként működik, azaz csak nagyon korlátozottan, például a vitarendezés kapcsán rendelkezik bizonyos nemzetfeletti jegyekkel – rendszerint elhúzódik, ahogy az az afrikai államok esetében más területeken is ismert.⁷

Jól mutatja ezt a már említett kezdeti nehézségek mellett az is, hogy maga az alapító szerződés is csak 1995. szeptember 18-án léphetett hatályba, és akkor is mindössze

⁷ Pougoue, V.P.G.–Kaliou Elongo, Y.R.: *Introduction critique à l'OHADA*, PUA, Youndé, 2008, p. 7.

hét ország vonatkozásában. Elsőként Szenegál ratifikálta az alapító szerződést 1994. április 14-én, majd 1995-ben a Közép-Afrikai Köztársaság (január 13.), Mali (február 7.), a Comore-szigetek (február 20.), Burkina Faso (március 6.), Benin (március 8.) és Niger (június 5.).

A további tagállamok csatlakozása esetén is hasonló elhúzódó eljárásokat láthatunk. Togo, Elefántcsontpart, Bissau-Guinea, Csád és Kamerun 1996-ban csatlakoztak (január 19-én, február 11-én, illetve 20-án, továbbá július 2-án és december 3-án), miközben a ratifikáció volt, ahol már 1994 év elején megtörtént (Bissau-Guineában 1994. január 15-én), de Elefántcsontparton, Togóban és Kamerunban is már 1995 szeptemberében és októberében jóváhagyásra került az alapító szerződés. Gabon 1998. április 5-én (február 2-i ratifikációt követően viszonylag gyorsan), Kongó 1999. július 17-én, Egyenlítői Guinea ugyanezen év augusztus 13-án lett tag. Végül 2000. november 21-én csatlakozott Guinea, és – ahogy azt már említettük – utolsóként 2012. szeptember 12-én a Kongói Demokratikus Köztársaság.

Kétségtelen tény, hogy az OHADA a nehézségek ellenére a jogi integráció valós eszközévé tudott válni, különösen a 2008-as reformját követően, amelynek szükségessége a térségben egyébként a kezdetektől nyilvánvaló. A globalizáció és a piaci liberalizáció hatásai az afrikai kontinensen egészen sajátosan jelentkeznek. Ugyanakkor itt is felgyorsul az e hatások kiteljesedését segítő jogi megoldások fejlődése.

E fejlődést segíti elő az OHADA. Az afrikai államok regionális kezdeményezésük során pedig különösen nagy hangsúlyt fektetnek, a fentiekben már említett igazságszolgáltatási reformokra is a jogegységesítés mellett. A bizonytalanság elleni küzdelem legfontosabb frontvonala ugyanis nyilvánvalóan a hatékony és kiszámítható igazságszolgáltatás megteremtésénél húzódik. A hiányos és idejét múlt szabályozás, a jogalkotási összevisszaságok és a végrehajtó vagy részletszabályok gyakori hiánya mellett ugyanis az igazságszolgáltatás működési zavarai okozzák a jogbiztonság legérezhetőbb hiányosságait. Utóbbi zavarok nem csupán a még mindig általános korrupcióból következnek, hanem a bírói kart érintő hármas problémából, nevezetesen, hogy a bírák kevesen vannak, képzetlenek, munkakörülményeik és fizetésük pedig nem megfelelő. A megkésett és sokszor érthetetlen, méltánytalan ítéletek végrehajthatóságának nehézségei pedig csak tovább fokozzák e zavarokat, és gyengítik a jogbiztonságot.

Erre válaszul a szabályozás területén az OHADA egy elsőbbséggel bíró nemzetközi jogrendet alakított ki, tette ezt a tagállamok jóváhagyásával, amelyet, és ez a már említett egyetlen nemzeteletti elem, nemzeteletti intézmény szavatol. Mindezt teszi egy meghatározott, de nem is olyan szűk integrációs területen, ahogy ezt majd a kereskedelmi és üzleti jog egészen széles területeit felölelő egységes aktusok kapcsán látni fogjuk. Az pedig az egyes aktusok tartalmát vizsgálva még inkább egyértelmű, hogy a munkát meglehetősen magas szintű szakmaiság jellemzi.

Rendkívül fontos, hogy az elsőbbség mind az alapító szerződés, mind pedig az egységes aktusok vonatkozásában teljes (abszolút) és a gyakorlatban biztosított.⁸ Ez pedig a

8 Ndzuenu, Alexis: *Le système OHADA et l'intégration juridique en Afrique*, doktori értekezés, Toulouse I Egyetem, 2022, p. 3.

kereskedelmi és üzleti jog olyan területeit érinti, mint a társasági jog, az általános kereskedelmi jog, a csődeljárás és a végelszámolási eljárás, a szerződéses biztosítékok joga, a választott bíróságra vonatkozó szabályok, a számviteli és mérlegviteli szabályok, az áruszállításra vonatkozó alapvető szabályok vagy a szövetkezeti jog. Minden területen úgynevezett egységes aktusok kerültek megalkotásra a részes tagállamok számára, ezeket kell a fent hangsúlyozott elsőbbséggel alkalmazniuk valódi ellenőrzés mellett.

Ez komoly jogalkotási munkát feltételez, amelynek részletes, különösen összehasonlító és a lefolytatására, majd módosítására figyelemmel történeti elemzésére a jelen keretek között nincs lehetőség; az egyes egységes aktusokról részletes tankönyvek, a vonatkozó ítélkezési gyakorlatokat is magukba foglaló kommentárok szólnak. Jelen fejezet csupán felsoroló jelleggel, rövid magyarázattal kívánja elsősorban a tényleges munka bizonyítékaként említeni az egyes szabályozásokat.

Az első egységes aktus, amelyet azután a 2014. január 30-i reform jelentős mértékben fejlesztett tovább, a Közös Rendes és Választott Bíróságok eljárási szabályzatát foglalta magába, hogy e testületeken keresztül biztosítsa a már említett tényleges ellenőrzést, illetve az elsőbbség gyakorlati érvényesülését. Az első eljárási szabályzatot 1996. április 18-án fogadták el.

Ezt követően bővült az OHADA joga három alapvető egységes aktussal 1997. április 17-én. Ezek közül elsőként a 2010. december 15-én általánosan megreformált általános kereskedelmi jogról szóló aktust kell említeni. Ez meghatározta a hivatásos kereskedő és vállalkozó jogállását, a kereskedelmi és hitelnyilvántartó rendszerekre vonatkozó szabályokat, az üzleti célú ingatlanhasználat szabályait, továbbá természetesen kitért a kereskedelmi szerződések jogára, a kereskedelemben résztvevő közvetítők jogállására. A már említett általános reformja mellett érdemes még megemlíteni a 2011. május 15-i kiegészítést, amelynek során például az elektronikus kereskedelemre vonatkozó különleges szabályokkal egészült ki ez az egyik legelső és legfontosabb egységes aktus.

A három aktus közül a második a kereskedelmi társaságok és gazdasági célú egységes jogáról szól. Ezt a bírósági eljárási szabályzattal egyszerre, azaz 2014. január 30-ával módosítottak jelentősen. Az egységes aktus szabályai kiterjednek a társaságok létrehozatalára és működésére, a vezető tisztségviselők felelősségére, az átalakulásra, összeolvadásra, szétválásra, egy viszonylag terjedelmes különös rész pedig az egyes társasági formákat szabályozza. A már említett módosítását követően az egységes aktus már olyan kérdésekre is kitér, mint például a tulajdonosi vita esetén való ügygondnok kijelölése, utóbbi eljárásának szabályai.

Végül harmadikként említendő a szerződéses biztosítékok jogáról szóló egységes aktus, amelyet az elsőként bemutatott általános kereskedelmi jogról szóló dokumentummal egyidőben, azaz 2010. december 15-től módosítottak. Ez, ahogy neve is mutatja, a személyes biztosítékokról (kezeség), az ingó vagyoni biztosítékokról (zárol), továbbá az ingatlan biztosítékokról (jelzálog) rendelkezik. A módosítást követően több új biztosíték is szabályozásra került, továbbá erősödött a hitelezői védelem.

A bírósági eljárási szabályzat és ezen első három egységes aktus után az 1998. április 10-i egyszerűsített behajtási és végrehajtási eljárásról szóló aktust érdemes kiemelni. Ez az igen fontos aktus először is két, a hitelezők számára elérhető eljárás részletes

szabályait tartalmazza a behajtásnál és a fizetési vagy dologi meghagyásnál. A végrehajtás kapcsán pedig a kényszerítő intézkedések (lefoglalás) alkalmazását szabályozza, valamint meghatározza a kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos kollektív eljárások rendjét. A 2015. szeptember 10-i reformját követően kiegészült a bírósági ellenőrzés és a bírói határozat nyomán a vállalkozások segítésére vonatkozó szabályokkal, továbbá a kis- és középvállalkozásoknak kedvező egyszerűsített eljárásokkal.

Kifejezetten a választott bírósági jogról szól az 1999. március 11-én lépett hatályba egységes aktus, amelyet 2017. november 23-i módosítással alkalmaznak jelenleg. Ez a fontos reform meggyorsította, hatékonyabbá és átláthatóbbá tette a választott bírósági eljárásokat. Egyébként az egységes aktus magukról az eljárásokról, azok igénybevételeinek feltételeiről és az ilyen eljárásban született határozatok végrehajtásáról rendelkezett.

Szintén 2017. november 23-i dátummal módosult a vállalkozások pénzügyi és számviteli szabályairól szóló, 2000. március 24-i egységes aktus. Ez az egységes könyvelési rendszerek részletes szabályait tartalmazza büntetőjogi felelősségre kialakításával.

Végül 2003. március 23-án a közúti és szállítási szerződésről, 2010. december 15-én a szövetkezeti jogról, 2017. november 23-án a közvetítői eljárásról fogadtak el egységes aktust. Utóbbiak már egyértelműen jól körülhatárolt területen fogalmazzak meg szabályokat.

Az egységes aktusok elfogadása és betartásuk ellenőrzése, végső soron a joganyag normatív tartalmának értelmezése és alkalmazása mellett, a már említett teljes elsőbbség igazán szigorú és egyértelmű feltételével, a képzés, elsősorban az igazságszolgáltatásban dolgozók szakmai képzése, de általában az igazságszolgáltatási és az ahhoz kapcsolódó végrehajtási rendszerek működtetése kapcsán az oktatás, fejlesztés, ajánlások megfogalmazása még jelentős feladat a szervezet számára.

A fentebb már hivatkozott igazságszolgáltatási zavarok ugyanis még egy az OHADA-hoz hasonlóan jól működő nemzetközi rendszer esetén is nehézségeket okozhatnak a jogalkalmazásban. Mert bár az OHADA intézményén keresztül képes az esetleges jogtalan eljárásokat orvosolni, és joganyagának helyes alkalmazását kikényszeríteni, a tagállami igazságszolgáltatás vagy különösen végrehajtás nem megfelelő működése a hatékonyságot és a kiszámíthatóságot, így a gyakorlatban a jobbiztonság tényleges megteremtésére vonatkozó általános cél megvalósulását ássa alá.⁹

A képzések célja, hogy a bírák számára egészen egyértelművé tegyék az OHADA joga és egyébként a tagállami jog által számukra biztosított lehetőségeket a kereskedelmi és üzleti jog területén mutatkozó jogviták gyors és jogszerű, hatékony és méltányos rendezése kapcsán. Ugyanakkor a szervezet a tagállamok, elsősorban az igazságszolgáltatás igazgatását végző szervek számára is hirdet képzéseket, készít javaslatokat, ajánlásokat, hogy ne csupán egyéni, hanem strukturális szinten is javuljon az igazságszolgáltatás teljesítménye.

Összefoglalásként az OHADA kapcsán mindenekelőtt a megalakulásához hozzájáruló hármas feltételrendszert érdemes kiemelni: hogy tudniillik az afrikai kontinensen a regionális nemzetközi együttműködést az egyes államok függetlenedése óta, de

9 Amboulou, Hygin Didace: *Le droit des affaires dans l'espace OHADA*, L'Harmattan, Párizs, 2014, p. 14.

egészen máig jelenlévő pánafrikai eszme is támogatja, hogy a gazdasági növekedés csak külföldi közvetlen befektetések fokozásával és a kereskedelmi forgalomnak a liberalizálódó nemzetközi piacon való élénkítésével érhető el a szocializmus bukása után, hogy a gazdaság ilyen módon való fejlesztésének egyik legnyilvánvalóbb akadály a jogbizonytalanság. Utóbbi kapcsán a nem megfelelő joganyag és annak nem hatékony alkalmazása egyértelmű okként azonosítható. Ennek orvoslására jött létre az OHADA, azaz az üzleti jog afrikai harmonizációjának nemzetközi szervezete. Bár éppen az afrikai államok sajátos gazdasági adottságai és állami működésük ismert nehézségei miatt a szervezet első tizenöt évét elsősorban a gyakorlati nehézségek miatti helybenjárás jellemezte, a 2008-as általános reformját követően magas szintű és tényleges tevékenységet végez négyes küldetése jegyében: jogegységesítés, jogászképzés, igazságszolgáltatási reform, választott bírászkodás és alternatív vitarendezés. A jogegységesítés és jogharmonizáció kapcsán egészen szerteágazó módon alkotott eljárási és anyagi jogot az üzleti és kereskedelmi joghoz kapcsolódó területeken. Fontos, hogy bár hagyományos értelemben vett regionális nemzetközi szervezetként működik, joga elsőbbséget élvez, és rendelkezik olyan intézményekkel, amelyek annak alkalmazását szavatolják. A jogászképzésben a legfontosabb a bírák képzése, hogy a tagállami igazságszolgáltatási és ahhoz kapcsolódó végrehajtási eljárások kiszámíthatóak és hatékonyak legyenek. Ez egy dinamikus szempont az egységesített joganyag biztosításával garantált statikus jellegű támogatás mellett. Azonban az igazságszolgáltatás hatékonyságát strukturális megközelítésben is javítani kívánja a szervezet, ezért dolgoz ki javaslatokat, ajánlásokat annak reformjára. Végül támogatja a hagyományos igazságszolgáltatásnál gyorsabb és kényelmesebb választott és alternatív vitarendezési módokat, általános eljárási szabályok meghatározásával, illetve választott bíróság működtetésével. A szervezet bár politikai szempontok mentén jött létre és működését is áthatják bizonyos érdekek, mégis tevékenysége elsősorban technikai, szakmai jellegű. Többek között ennek is köszönheti talán hatékonyságát, amely egyre vonzóbb teszi az afrikai és karib-tengeri térségek országai számára. Végezetül az összefoglalóban is érdemes emlékeztetni arra, hogy egy alapvetően frankofón szervezetről van szó, ahol a frankofón jelleg nem csupán a francia nyelv hangsúlyos használatából adódik, vagy abból, hogy egy kivétellel az hivatalos nyelv a tagállamokban, hanem abból is, hogy a francia üzleti és kereskedelmi jog még mindig meghatározza a jogharmonizáció, jogegységesítés irányát.

Válogatott irodalom:

- AMBOULOU, Hygin Didace: *Le droit des affaires dans l'espace OHADA*, L'Harmattan, Párizs, 2014
- CISTAC, Gilles: L'intégration juridique dans „tous” ses états: SADC et Ohada, in *The harmonization of Commercial Law in Africa and its Advantage for Chinese Investments in Africa*, University of Macau, 2008, pp. 113-150.
- MARTOR, Boris–PIKINGTON, Nanette–SELLERS, David: *Le droit uniforme africain des affaires de l'OHADA*, második kiadás, LexisNexis, Párizs, 2009
- MOULOUL, Alhousseini: *Comprendre l'OHADA*, Presses de la Nouvelle Imprimerie du Niger, Niamey, 2000
- NDZUENKEU, Alexis: *Le système OHADA et l'intégration juridique en Afrique*, doktori értekezés, Toulouse I Egyetem, 2022
- POUGOUE, V.P.G. –KALIEU ELONGO, Y.R.: *Introduction critique à l'OHADA*, PUA, Youndé, 2008
- TEPPI KOLLOKO, Fidele: *Droit et pratique de Common Law à l'épreuve du droit OHADA*, Ohadata D-06-56, www.ohada.com/doctrine/article/792
- TIGER, Philippe: *Le droit des affaires en Afrique*, Que sais-je, harmadik kiadás, PUF, Párizs, 2008

A Szegedi Tudományegyetem Frankofón Egyetemi Központjának a célja az Egyetemen folyó francia nyelvű képzések és kutatások koordinálása és elősegítése. Az SZTE hazánk egyetlen olyan felsőoktatási intézménye, amely francia nyelven indít mesterképzést nemzetközi tanulmányok szakon. A Frankofón Egyetemi Központ képzését választó hallgatók „Európai tanulmányok” és „Európa-Afrika fejlesztési szakirányon” folytathatják tanulmányaikat.

A Frankofón Egyetemi Központ kiemelt feladatának tekinti a frankofónia kutatását is. Miközben elsősorban francia nyelven jelennek meg a Frankofón Egyetemi Központ Füzetei, a magyar nyelvű publikációkkal a magyar szakmai és szélesebb közönséghez is közelebb kívánja hozni a frankofón világot. 2021-ben a Központ gondozásában jelenik meg Franciaország politikatörténetét, intézményrendszerét, gazdaságát és nemzetközi kapcsolatait bemutató kötet, amely a *Jelenkori Franciaország* címet viseli. Ezt követi a frankofón Afrikát bemutató kötetünk, amelynek célja a fekete kontinens francia nyelv és kultúra szempontjából meghatározó térségeinek bemutatása, különös tekintettel a frankofón országok politikatörténetére, a főbb jelenkori politikai, társadalmi, gazdasági és biztonságpolitikai kihívásokra, az Európai Unióval és a térség szempontjából meghatározó országokkal – mindenekelőtt természetesen Franciaországgal – való együttműködésükre, valamint a különböző regionális integrációs szervezetekben betöltött szerepükre.

A tervezett kötet aktualitása több tényezőre is visszavezethető: egyrészt a frankofón Afrika országairól hazánkban mindeztidáig egyetlen átfogó mű sem született (ezen megállapítás alól csak a Maghreb-térség jelent kivételt, amelynek 20. századi történetét dolgozta fel J. Nagy László *A Maghreb-országok története a 20. században* címet viselő, 2014-ben megjelent monográfiája); másrészt Észak-Afrikában az utóbbi egy évtizedben az „arab tavasz” eredményeképpen jelentős politikai, társadalmi, gazdasági változások mentek végbe, amelyek új megvilágításba helyezik ezen államoknak az Európai Unióval és Franciaországgal való kapcsolatát; harmadrészt a napjaink történései (az éghajlatváltozás következményei, terrorizmus, az „arab tavasszal” által indukált politikai változás hatására napvilágra kerülő, illetve felerősödő társadalmi és gazdasági problémák) nyomán fokozódó migrációs hullám Európában érezhető hatásai miatt egyre nagyobb érdeklődés övezi Afrikát; végül pedig a keleti nyitás politikája mellett 2015-ben a magyar kormány meghirdette a déli nyitás stratégiáját is, amely elsősorban Afrikát és Dél-Amerikát célozza meg. Már csak ezen új külpolitikai irányvonal is szükségessé teszi a fekete kontinens frankofón országainak bemutatását, hiszen az eddig megjelent elemzések többsége – részben a hazai kutatók nyelvi preferenciái miatt – szinte megfeledezett a kontinens frankofón országairól.

Úgy véljük, hogy a térséggel foglalkozó egyetemi oktatók, kutatók, egyetemisták mellett a kötetünket – mindennapi munkájuk során – sikeresen tudják majd használni diplomaták, politikusok és újságírók is.

ISBN 978-963-306-926-4

9 789633 069264